

2 | 2018

český
časopis
historický

The Czech Historical Review

Ročník 116 / Založen 1895

OBSAH | CONTENTS

In memoriam Josefa Petráně

- PÁNEK Jaroslav – PEŠEK Jiří – VOREL Petr
Český historik Josef Petráň 360
(*The Czech Historian Josef Petráň*)
-

Studie | *Studies*

- ČORNEJ Petr
Naše živá i mrtvá minulost po padesáti letech
(Imprese nad osmi eseji z roku 1967) 402
(*Naše živá i mrtvá minulost Fifty Years Later*
[*Impressions of these eight essays from 1967*])

- FRIEDL Jiří
Repatriace polských a československých občanů
po druhé světové válce v polské a české historiografii 426
(*The repatriation of Polish and Czechoslovak citizens*
after World War II in Polish and Czech historiographies)
-

XI. sjezd českých historiků | *The 11th Congress of Czech Historians*

- DOLEŽALOVÁ Eva
Jak vznikl obraz Václava IV. jako ochránce Židů 447
(*How the image of Wenceslas IV as defender of the Jews originated*)

- FEJTOVÁ Olga
Integrace příchozích cizinců do raně novověké pražské společnosti 459
(*The Integration of Foreigners Arriving in Early Modern Prague Society*)

MAJEWSKI Piotr Maciej Polskie badania na temat najnowszych dziejów Czech: kontynuacja i nowe tendencje <i>(Polish research in the 20th-century History of the Czech Lands: continuity and new trends)</i>	486

Diskuse | *Discussion*

PELIKÁN Jan Problémy interpretace dějin Černé Hory <i>(The problems of interpretation of the history of Montenegro)</i>	502

HLAVÁČEK Ivan Několik poznámek k diskusi o Biografickém slovníku českých zemí (BSČZ)	515

Obzory literatury | *Review articles and reviews*

Recenzní článek

RAKOVÁ Svatava Úskalí globální hybridizace (či hybridní globalizace) <i>Understanding Multiculturalism. (The Habsburg Central European Experience)</i>	521

Recenze

Miroslav BÁRTA – Martin KOVÁŘ – Otakar FOLTÝN (eds.) <i>Povaha změny. Bezpečnost, rizika a stav dnešní civilizace</i>	
Miroslav BÁRTA – Martin KOVÁŘ – Otakar FOLTÝN (eds.) <i>Na rozhraní. Krize a proměny současného světa</i> (Jaroslav Pánek)	533
František ŠMAHEL <i>Nahlédnutí do středověku. Mluva písma a četba obrazů</i> (Petr Čornej)	538

- Lukáš REITINGER
Vratislav. První král Čechů
(Vratislav Vaniček) 542
- Alena M. ČERNÁ – František ŠMAHEL (edd.)
Nejstarší městská kniha táborská z let 1432–1452
(Petr Čornej) 547
- Petr KOZÁK (ed.)
Červená kniha Opavského knížectví. Edice registra komunikace opavských stavů z let 1614–1618 ve věci jejich sporu s Karlem z Lichtenštejna
(Marek Starý) 550
- Axel GOTTHARD
Der Dreißigjährige Krieg. Eine Einführung
(Jaroslav Pánek) 556
- Rudolf KLINKHAMMER
Die Kirchenmusikhandschriften der Benediktiner in Böhmen im 18. Jahrhundert, Bd 1
- Martin MÁDL a kol.
Benediktini: barokní nástěnná malba v českých zemích I–II.
(Ondřej Koupil) 559
- Jakub ZOUHAR
František Pubička S.I. (1722–1807). Barokní historik ve století rozumu
(Jiří Wolf) 563
- Eva MELMUKOVÁ-ŠAŠECÍ (ed.)
Evangelíci v rané toleranční době v Čechách a na Moravě
(Sixtus Bolom-Kotari) 566
- Ivo CERMAN (ed.)
Habsburkové 1740–1918. Vznikání občanské společnosti
(Jakub Zouhar) 569

Peter RIETBERGEN <i>Rome and the World – The World in Rome.</i> <i>The Politics of International Culture, 1911–2011</i> (Jaroslav Pánek)	572
Sabine WITT <i>Nationalistische Intellektuelle in der Slowakei 1918–1945.</i> <i>Kulturelle Praxis zwischen Sakralisierung und Säkularisierung</i> (Róbert Arpás)	579
<i>Zprávy o literatuře</i>	582

Z vědeckého života | *Chronicle*

PÁNEK Jaroslav Noví čestní členové Sdružení historiků ČR (Joachim Bahlcke – Georgij Pavlovič Melnikov) <i>Two Scholars of Czech Studies – Honorary Members</i> <i>of the Association of Historians of the Czech Republic</i> (Joachim Bahlcke – Georgij Pavlovič Melnikov)	619
<i>Knihy a časopisy došlé redakci</i>	629
<i>Výtahy z českých časopisů a sborníků</i>	629

„Povinné“ rejstříky a seznamy pramenů, edic a literatury imponují i svým rozsahem. Kniha je bezesporu významným příspěvkem nejen k církevním, ale i světským dějinám. *Sine ira et studio* podává zevrubnou analýzu fenoménu, který se posléze stal jedním z nejkřiklavějších při kritice církve a který u nás ve svých důsledcích vedl ke vzniku husitství, resp. v obecném kontextu o století později ke vzniku reformace.

Ivan Hlaváček

Přemysl BAR

***Diplomacie, právo a propaganda
v pozdním středověku. Polsko-litevská
unie a Řád německých rytířů
na kostnickém koncilu (1414–1418)***

(= Spisy Filozofické fakulty Masarykovy
univerzity 477)

Brno, Masarykova univerzita 2017, 328s.,
ISBN 978-80-210-8870-2.

Přemysl Bar se v posledních letech zařadil mezi přední české odborníky na problematiku pozdně středověkého Polska a Řádu německých rytířů. Právě do těchto prostorových a časových souřadnic je zasazena také jeho nová kniha, která si klade za cíl přiblížit z různých perspektiv vleklý a neobyčejně komplexní konflikt mezi řádovými rytíři a Polsko-litevskou unií. Kniha se konkrétně zaměřuje na dobu zasedání kostnického koncilu mezi lety 1414–1418, v jehož rámci i mimo něj se intenzivně řešila tato ožehavá kauza, která se dokonce stala jedním ze čtyř hlavních bodů politického programu římského a uherského krále Zikmunda Lucemburského, obratně oscilujícího mezi Malborkem a Krakovem (s. 160).

Nejprve přichází na řadu tradiční přehled bádání o polsko-řádovém konfliktu, který

byl na obou stranách barikády dlouho „chápan jako samotná esence vztahů mezi Němci a Poláky“ (s. 10). Teprve v 70. letech minulého století se objevily první práce oproštěné od nacionalistických tendencí. Následuje představení hlavních badatelských otázek a širokého spektra písemných pramenů, z nichž klíčovou roli hrají především depeše stálého prokurátora Řádu u papežské kurie, resp. politická korespondence obecně. Hlavní část knihy autor rozčlenil na tři tematicky propojené oddíly: první se věnuje diplomacii, druhý právním aspektům sporu a třetí propagandě s ním spojené.

První část knihy je co do počtu stran nejrozsáhlejší. Těží zejména z bohatých archivních fondů Řádu německých rytířů, uložených v Berlíně a ve Vídni; druhá strana, tj. Polsko a Litva, v tomto směru přichází více zkrátka, což představuje jeden z limitů výzkumu. Po přiblížení současných trendů v bádání o diplomacii autor přesouvá pozornost k poselstvům jako hlavnímu (ovšem ne jedinému) nositeli diplomatické komunikace. Představuje základní rysy řádové a polské diplomatické praxe, přičemž hlavní důraz je položen na personální složení jednotlivých poselstev Řádu, resp. Polska. Výklad je v obou případech doplněn o biogramy nejdůležitějších aktérů představující jejich aktivity v Kostnici (zmínku si zaslouží alespoň Pavel Włodkowic/Paulus Wladimiri). Autor se však pokusil také o rekonstrukci sítě osob, u nichž obě poselstva hledala podporu, ať už se jednalo o kardinály-protektory, juristy či vlivné přímluvce. Poněkud stranou zůstali jen neoficiální agenti, informátoři a špehové.

Velmi zajímavá je kapitola o předávání darů: ukázala mimo jiné podstatně lepší finanční situaci polské strany, které se touto neformální cestou podařilo získat na

koncilu nejednoho příznivce. Mimořádnou pozornost si vysloužilo darování zubra, kterého Vladislav II. Jagello věnoval římskému králi. Vyobrazení mrtvého zubra z Richentalovy kroniky se dostalo i na titulní stranu knihy. Z dnešního pohledu překvapí i – ve středověku ovšem ne zcela nezvyklá – skutečnost, že Zikmund zvíře ihned daroval dále anglickému králi.

Ubytování a finanční zázemí poselstev představují další zkoumané aspekty. Díky Richentalovým detailním údajům, jakož i dalším pramenům se autorovi podařilo určit rezidenci většiny vyslanců. Bydleli rozptýleně po městě v domech kostnických měšťanů. Shromážděné doklady opět potvrzují vyšší finanční možnosti polské delegace, zatímco Řád nebyl ochoten či spíše schopen vynaložit na svou reprezentaci dostatečné prostředky. To mu v očích účastníků koncilu nemálo uškodilo. Další pasáže ukazují ještě jeden poměrně závažný trend společný více či méně pro obě strany, totiž rivalitu mezi jednotlivými členy poselstva, kteří své akce mnohdy nekoordinovali a jednali na vlastní pěst.

Druhá část knihy je věnována právní stránce sporu, jehož „předmětem [...] byly na jedné straně maximalistické teritoriální požadavky polské delegace vůči řádu a na straně druhé otázka legitimacy duchovní korporace“ (s. 181). Kniha postupně řeší vývoj polsko-řádového konfliktu až do tzv. brodnického příměří roku 1414, jeho následná několikanásobná prodloužení a pokusy o řešení sporu formou arbitráže. Oproti dosavadnímu bádání dospěl autor k závěru, že na kostnickém koncilu ve skutečnosti žádné rozhodčí řízení neprobíhalo (mandát krále Zikmunda vypršel již předtím). Obě strany se toliko bezvýsledně dohadovaly o jeho podobě. Iniciativa přitom nevzešla ani od

jedné ze sporných stran, ale od Zikmunda a Jana XXIII. Neústupnost aktérů a „velký manévrovací prostor se brzy ukázal být překážkou pro efektivní jednání“ (s. 157), a oba rivalové se tak za celou dobu trvání koncilu nedokázaly závazně dohodnout na osobě arbitra, způsobu arbitráže, ani na konkrétním předmětu sporu.

Třetí a poslední oddíl knihy nahlíží konflikt optikou propagandy. Po nastínění teoretických základů pozdně středověké veřejné komunikace autor analyzuje čtyři konkrétní oblasti. První z nich představuje kazatelství zástupců obou stran sporu: přestože kázání probíhala jako výklad na různé biblické pasáže, řečníci je vybírali a za pomoci aluzí na polsko-řádový konflikt interpretovali tak, aby legitimizovali pozice jejich chleboďárců. Nemenší dopad na utváření „veřejného mínění“ účastníků koncilu měly obviňující letáky přibíjené oběma stranami na vrata kostnického dómu. Fantaskní invectivy, obsažené v těchto textech, vybízí historika k velké obezřetnosti při práci s tímto typem pramene. Posledními dvěma sledovanými aspekty jsou spor o christianizaci litevské oblasti Žmudi a konečně příchod kyjevského (vzdoro)metropolity Řehoře Camblaka do Kostnice. Autor zdařile ukázal, jakým způsobem Vladislav Jagello a velkokníže Vitold využívali obě témata tak, aby se sami prezentovali jako horliví křesťané a naklonili si koncilní otce – nutno dodat, že poměrně úspěšně.

Závěrečné autorovo zamyšlení je spíše shrnutím předešlých kapitol než celkovým zhodnocením kostnické epizody na pozadí dlouhodobého antagonismu mezi Řádem a Polskem. Teprve poslední dva odstavce nabízejí stručnou, avšak trefnou reflexi této ústřední otázky (s. 219–220). Přestože rozhodující slovo v Kostnici nepadlo, lze za

„vítěze“ této fáze konfliktu považovat spíše Polsko-litevskou unii. Ta se projevila jako aktivnější a podařilo se jí setřást, či alespoň otupit stigma dosud pohanské země. Autor uzavírá, že teprve díky projednávání na kostnickém koncilu se spor dostal do širšího povědomí křesťanské Evropy.

Kromě obligátního soupisu pramenů a literatury, anglického resumé a rejstříku knihu doplňuje také cenný analytický apendix, který rozebírá obsah, dochování a dataci vybraných typů souvisejících pramenů. Jeho součástí je také edice dosud nevydaných propagandistických letáků.

Na knize je třeba ocenit především důkladnost pramenné heuristiky, jakož i vynikající znalost polské a německé odborné literatury. Díky kritické a precizní práci s prameny se autorovi podařilo vyvrátit řadu zažitých omylů a zpřesnit interpretace některých dílčích otázek. Přemysl Bar předložil velmi komplexní a plastickou sondu do politické komunikace v pozdním středověku. Lze snad jen litovat, že se autor (zejména v oddíle o diplomacii) nepokusil komparovat některé aspekty se závěry početné literatury, analyzující podobným způsobem jiné geografické a chronologické kontexty. Tím by mohl ještě více vyniknout evropský rozměr polsko-řádového sporu na kostnickém koncilu. Ne zcela zaslíbený čtenář by také jistě ocenil mapu Pobaltí s vyznačením příslušných lokalit. Důležité a zajímavé téma, velké množství shromážděných pramenů a řada nových interpretací přesto předurčují tuto objevnou knihu k tomu, aby se stala východiskem dalších úvah české a polské mediévistiky. V zájmu oslovení širší badatelské veřejnosti by byl jistě žádoucí její překlad do němčiny nebo angličtiny.

Ondřej Schmidt

Kamil BOLDAN

*Úřední jednolistové tisky
jagellonského věku*

Praha, Národní knihovna České republiky
2016, 176 s., ISBN 978-80-7050-675-2.

Recenzovaná publikace z pera Kamila Boldana je svého druhu specializovaným katalogem (souisem) věnovaným fenoménu jednolistových tisků úředního či poloúředního charakteru pocházejících z rané fáze českého knihtisku. Autor se oblasti knižní kultury a tištěných médií jagellonského věku věnuje dlouhodobě a snad není od věci hned na úvod podotknout, že se tato skutečnost příjemně podepsala na kvalitě výsledného textu. Za přínosnou je možno označit už samotnou volbu tématu práce, totiž soupis a zevrubnou analýzu tisků o rozsahu jednoho listu, které bývaly potišťeny pouze na jedné, lícové straně. Jak autor podotýká, byly jednolistové tisky do značné míry spotřebním materiálem, což zásadním způsobem ovlivnilo míru jejich uchování. Ačkoli tak vycházely v (na svou dobu) masových nákladech, dochovány dnes bývají pouhé jednotliviny. Významu jednolistových tisků v komunikační „revoluci“ přelomu středověku a raného novověku přitom v českém prostředí dlouhodobě neodpovídal stav jejich zpracování. Dosavadní soupisy typografických památek byly zacíleny primárně na inkunábule, badatelské vytěžení problematiky pro dobu po roce 1501 tudíž spíše pokulhávalo. Nejen v tomto ohledu splácí Boldanova kniha výrazný dluh.

Jak již bylo řečeno, zaměřil se autor ve své práci na dochované jednolistové tisky úředního, resp. poloúředního charakteru z nejstarší vrstvy českých dějin knihtisku, kterou lze ztotožnit s vládou česko-uherských

Redakce

Vedoucí redaktoři | Editors-in-chief:

Jaroslav PÁNEK – Jiří PEŠEK

Výkonná redaktorka | Managing Editor: Marie Buňarová

Technický redaktor | Administrative Editor: Jaroslav Novotný

Vědecká rada | Scientific Board:

Zdeněk Beněš, Václav Bůžek, Milan Hlavačka, Martin Holý, Tomáš Knoz, Martin Kovář, Robert Kvaček, Jiří Lach, Václav Ledvinka, Jiří Malíř, Jan Němeček, Svatava Raková, Eva Semotanová, Petr Sommer, Miroslav Šedivý, Petr Vorel, Josef Žemlička

s redakčním kruhem | with Editorial Board:

Ivan Hlaváček, Zdeněk Hojda, Miroslav Hroch, Jan Křen, Magdaléna Pokorná, Ivan Šedivý

Mezinárodní vědecká rada | International Scientific Board:

Detlef Brandes (Düsseldorf), Robert J. W. Evans (Oxford), Henryk Gmiterek (Lublin), Wojciech Iwańczak (Warszawa), Dušan Kováč (Bratislava), Antoine Marès (Paris), Ralph Melville (Mainz), Nicolette Mout (Leiden), Thomas Winkelbauer (Wien)

Návrh obálky a typografie | Design:

Jáchym Šerých

Vydává Historický ústav AV ČR, v. v. i. | *Published by the Institute of History of the Czech Academy of Sciences*

Adresa | Address:

Prosecká 76, CZ-190 00 Praha 9 – Nový Prosek. Tel.: +420 286 882 121/241

E-mail: cch@hiu.cas.cz

Tiskne Powerprint s. r. o., Kamýčká 751/60, Praha - Suchdol.

Přijímání objednávek | *Distribution:*

Distribuci předplatitelům provádí v zastoupení vydavatele Česká pošta, s. p., telefonicky na bezplatné lince 800 300 302, elektronicky na: postabo.prstc@cpost.cz, písemně na adrese: Česká pošta, s. p., oddělení periodického tisku, Olšanská 38/9, 225 99 Praha 3. Smluvní vztah mezi vydavatelem a předplatitelem se řídí všeobecnými obchodními podmínkami pro předplatitele.

Distribuce pro Slovensko:

Magnet Press, Slovakia s. r. o., Šustekova 8, P. O. Box 17,

SK-851 04 Bratislava, tel.: 01/67201931-33, fax: 02/67201930, e-mail: predplatne@press.sk

Distribution rights in all remaining areas (with the exception of the Czech Republic and Slovakia):

Kubon and Sagner, Postfach 340108,

D-80328 München, Germany, fax: 089/54218218.

Jednotlivá čísla lze zakoupit též v Knihkupectví Academia (Václavské náměstí 34, Na Florenci 3, Národní 7, vše 110 00 Praha 1; nám. Svobody 13, 602 00 Brno) nebo přímo v Historickém ústavu AV ČR, v. v. i. (Prosecká 76, 190 00 Praha 9; j.kozohorska@hiu.cas.cz) či prostřednictvím distributora www.kosmas.cz.

ČČH vychází čtvrtletně | ČČH is published quarterly.

Toto číslo vyšlo v červnu 2018 | This issue was published in June 2018.

Cena jednotlivého výtisku 130 Kč.

ERIH – European Reference Index for the humanities (Category A – International 1)

SCOPUS

<http://www.hiu.cas.cz/cs/nakladatelstvi/periodika/cesky-casopis-historicky.ep>

<http://hsozkult.geschichte.huberlin.de/zeitschriften>

<http://cejsh.icm.edu.pl>

<http://www.recensio.net/rezensionen/zeitschriften/cesky-casopis-historicky>

<http://www.proquest.com>